

BRANNÝ SYSTÉM ČSSR A NOVÉ STÁTOPRÁVNÍ USPOŘÁDÁNÍ

Především chci říci, že o problematice branného systému ČSSR se nezačalo hovořit a psát teprve v poslední době. Dokonce i výzkum v této oblasti má již u nás svoji tradici. Na druhé straně ale si musíme přiznat, že realizace spolehlivého systému značně zaostává. Právě proto se v poslední době dostává znovu otázka branného systému do popředí nejen zájmu, ale i snah o jeho brzkou realizaci.

Na celoarmádní konferenci komunistů Československé lidové armády v Bratislavě ve dnech 9.—11. července 1968 řekl předseda vlády Ing. Oldřich Černík mimo jiné, že „budeme řešit brannou politiku a československý branný systém jako součást našich politických koncepcí, odpovídající tradicím a posláním našich národů v širším evropském a socialistickém společenství. Proto nemůžeme vidět ozbrojené síly izolovaně, nýbrž vždy jen v nejtěsnějších vztazích k našim celkovým zájmům politickým, ekonomickým a zejména ve vztahu k československé zahraniční politice“.

Akční program Komunistické strany Československa upozorňuje na to, že „je nutné věnovat náležitou péči provádění branné politiky v našem státě. V této souvislosti je třeba usilovat o náš aktivní podíl na koncepci vojenské doktríny států Varšavské smlouvy, o upevňování obranné schopnosti našeho státu v souladu s jeho potřebami a možnostmi, o jednotné komplexní chápání otázek obrany se všemi problémy výstavby socialismu v celé naší politice včetně branné výchovy“.

Nakonec na tuto skutečnost reaguje i Akční program naší lidové armády, který ve stati III pod bodem 2) hovoří o rozpracování a realizaci zásad branného systému ČSSR.

V článku chci krátce zhodnotit dosavadní systém a ukázat na jeho některé nedostatky pod zorným úhlem nového postavení státních a stranických orgánů v řízení.

V neposlední míře chci zhodnotit některé názory na branný systém ČSSR pod zorným úhlem zákona o novém státoprávním uspořádání ČSSR, tj. vypořádat se s tímto systémem v duchu tohoto zákona.

— * —

Předesílám, že v roce 1967 a dlouho před tím bylo vykonáno velmi mnoho práce, aby branný systém státu představoval ucelenou integrovanou soustavu všech opatření, která se jakýmkoliv způsobem dotýkají otázek obrany našeho státu. Funkční orgány i teoretičtí pracovníci reagovali přitom na ty názory na charakter příští možné války, ve které se hodnotí jako válka jaderná, světová, koaliční, jako třídní sražení a podle formy jejího vedení by to zřejmě byla válka, ve které se setře do značné míry dělení na pole a zápolí. Od prvních okamžiků by do této války bylo zavlečeno obyvatelstvo všech zúčastněných států a důsledky takového války by pocítilo v podstatě a najednou celé národní hospodářství.

Když byla přijata takováto teorie a takovýto obraz příští možné světové války a jestliže jsme současně přijali i názor, že zahájení takovéto války není vyloučené jako nenadálé, pak z toho jasně vyplývají i nároky na přípravu státu na takovouto válku.

Všechny problémy, které musíme v této oblasti vyřešit zahrnujeme pod pojem *branný systém státu*.

Před rokem 1967 existoval určitý model tohoto systému. Nemůžeme říci, že to byl model špatný. Celou soustavu pronikala myšlenka centralizovaného řízení všech opatření přípravy i vedení státu za války, snaha o maximální akceschopnost všech prostředků, kterými stát mohl a musel by tedy reagovat na jakoukoliv mimořádnou situaci. Naše představy o příští možné válce byly tedy důsledně uplatněny v tomto principu — *principu centralizovaného řízení*.

Zmíněný model měl ovšem i řadu nedostatků. Model vycházel z toho, že v té době existovalo administrativně direktivní řízení. Komunistická strana Československa v celé řadě případů nahrazovala svou činností vládu republiky a celý model vycházel i z toho, že byla sloučena funkce prvního tajemníka KSČ s funkcí prezidenta republiky, vrchního velitele ozbrojených sil našeho státu.

Systém fungoval na principu komisí obrany jednotlivých výborů Komunistické strany Československa. Předsedy těchto komisí byli první tajemníci těchto výborů. Uvážíme-li, že i organizace aparátu ÚV KSČ byla taková, že prakticky tvořil stínovou vládu, pak se ani nemůžeme divit tomu, že právě v této velmi důležité státní funkci byla úloha vlády velmi značně potlačena. Je sice pravda, že sama formální stránka organizace aparátu ÚV KSČ by nebyla rozhodující, kdyby ale současně nebyla pretendentem k takovému stylu a metodám, že aparát rozhodoval prakticky o všem.

Tento model se dostal do rozporu s linií, která byla schválena na lednovém plénu ÚV KSČ. Dostal se do rozporu hlavně proto, že na plénu bylo rozhodnuto o oddělení funkce prvního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta republiky a bylo dále rozhodnuto, že napříště nebude strana nahrazovat vládu republiky jako *nejvyšší orgán vlády tohoto státu*. Bylo tedy nutné přistoupit k řešení problému

branného systému z nových pohledů. Bylo třeba podrobit kritice dosavadní stav, použít kladného a zbavit se toho záporného co v dosavadním modelu bylo.

Dosavadní praxe byla taková, že Komise obrany Předsednictva ÚV KSČ řešila zásadní koncepční problémy obrany státu a předsednictvo ÚV KSČ pak převážně otázky ekonomického zabezpečení problematiky obrany. Bylo jistě správné, že vrcholovými otázkami obrany se zabýval malý orgán a že byly tedy uplatněny specifické otázky utajení nesmírně vážných skutečností, na druhé straně však byla tu snaha řešit v tomto orgánu všechno a zcela vyloučit z řešení problematiky obrany takové orgány jako je Národní shromáždění a vláda republiky. Národní shromáždění jako nejvyšší orgán lidu ve státě — zákonodárný orgán — nemohlo plnit ústavní funkce. Připočteme-li k tomu i to, že vláda republiky rovněž nemohla důsledně plnit své funkce, pak docházíme k závěru, že platný systém nevylučoval některý subjektivismus. Ten byl do značné míry znásoben i tím, že aparát ÚV — jeho 8. oddělení — bylo obsazeno lidmi, kteří neměli dostatek vojenské praxe a znalostí. Pak se tedy ani nemůžeme divit, že kromě subjektivismu byla některá rozhodnutí poznamenána i nedokonalostmi, vyplývajícími z malé znalosti problematiky vojensství.

Ministr národní obrany byl sice členem Komise obrany, ale byl to prakticky jediný vojenský odborník. Hlas 8. oddělení často převažoval i nad jeho míněním. Tento stav byl ostře kritizován na lednovém plénu, byla kritizována práce aparátu ÚV a v něm i 8. oddělení. Nedostatkem bylo i to, že členem Komise obrany nebyl náčelník generálního štábu, tj. ten vojenský funkcionář, který vlastně nejdůležitější materiály pro zasedání Komise obrany předkládal.

Byly ovšem i nedostatky jiného charakteru. Komise obrany byla zahrnována množstvím materiálů, často méně důležitých a na řešení zásadních zbývalo méně času. Tento stav ale mohl i vyhovovat některým funkcionářům v tom smyslu, že si každé i sebe nepodstatnější rozhodnutí dávali „posvětit“ v Komisi obrany a za tímto rozhodnutím se pak bylo možné schovat.

Myslím si, že i z analýzy těchto skutečností je třeba vyjít, budeme-li chtít vytvořit takový model řízení branného systému, který má odpovídat soudobým požadavkům.

Chci ukázat na některé okolnosti, které zřejmě bude třeba vzít v úvahu při další práci na branném systému státu.

Chceme-li pro budoucnost reálně uplatnit všechny funkce vlády a Národního shromáždění v duchu akčního programu KSČ a programového prohlášení vlády, bude to vyžadovat plně promítnout nový způsob uplatňování vedoucí úlohy strany i na úseku obrany státu.

Brannou politiku by měla v souladu s celkovou koncepcí rozvoje naší společnosti rozpracovávat — při využití vědecké fronty — Komunistická strana Československa. V jejím rámci pak by se měla plnohodnotně rozvíjet státní politika, kterou určuje podle dosavadních pravomocí Národní shromáždění, prezident a vláda.

Vojenská politika by se měla stát nedílnou součástí celkové politiky strany, ale i vedení státu, aby tak vyjadřovala skutečné potřeby obrany země, aby brala v úvahu i její možnosti a byla na úrovni současného společenského poznání.

Při tvorbě takovéto dlouhodobé koncepce branné politiky by se mělo vycházet z toho, že strana *nemůže* být *jediným* monopolním správcem společnosti (i když si musíme zachovat svoji vedoucí úlohu a především v oblasti obrany), ale celým svým posláním a praktickou politikou usiluje o svoji ve-

doucí úlohu. Usiluje ale současně i o to, aby každý občan cítil, že není pouhým objektem, ale že je i subjektem politiky.

Na základě těchto vztahů je třeba formovat vazby strany na otázky obrany republiky, strana upouští v některých případech od principu přímého řízení ozbrojených sil. To ale vyžaduje, aby se na tomto řízení podílely odpovědné státní orgány, aby bylo plně využito všech vnitřních sil a rezerv v celé společnosti.

Jelikož bylo rozhodnuto o oddělení funkce presidenta od funkce prvního tajemníka ÚV KSČ, byly vytvořeny některé nové podmínky i pro řešení problematiky branného systému státu.

Vládní prohlášení ukládá ustavit *Radu obrany státu* jako orgán pro řízení vrcholových otázek obrany státu a ukládá připravit příslušný ústavní zákon. Přitom je třeba vycházet i ze zákona o federalizaci.

Myslím, že základem musí být, aby ústavní pravomoci presidenta republiky jako vrchního velitele ozbrojených sil ČSSR zůstaly zachovány. Naopak jeho funkce by měla být ještě aktivnější zejména proto, že při rozdělení funkcí na tajemníka a presidenta je možné, aby svoji funkci vrchního velitele vykonával prezident republiky plněji.

Je třeba dát do souladu i pravomoci Národního shromáždění. Je zapotřebí vidět v něm volený orgán, který musí bdít nad tím, aby všechno co se ve státě děje — tedy i v oblasti branné problematiky — bylo v souladu se zájmy lidu tohoto státu. Národní shromáždění by tedy mělo mít právo kontroly všude tam, kde je to potřebné. Mělo by kontrolovat resortní ministry jak plní své povinnosti ve svém resortu v otázkách obrany. Mělo by sledovat jak se efektivně využívají prostředky na obranu a jak občané našeho státu plní svoji brannou povinnost. Jistě na neposledním místě by se Národní shromáždění mělo ubezpečovat o tom, že předkládané návrhy zákonů v oblasti obrany jsou v souladu s naší vnitřní i zahraniční politikou. Z tohoto důvodu byl zřízen v Národním shromáždění branný a bezpečnostní výbor, který jako odborný orgán Národního shromáždění všechny uvedené otázky nepřetržitě sleduje.

Vláda republiky pak, jako nejvyšší výkonný orgán státní moci, musí plnohodnotně, v duchu přijaté linie, dbát na to, aby opatření obrany státu byla uskutečňována cílevědomě, koordinovaně a v duchu přijatých zásad.

Otázky obrany jsou však velmi závažné. Ve světě se vyvinula praxe, při které vrcholovými otázkami obrany se zabývá nevelký kolektiv lidí, nejvyšších státních a stranických funkcionářů, kteří projednávají a schvalují základní linii pro všechna opatření obrany a podle této linie pak se plní ostatní dílčí úkoly a všechna potřebná opatření.

Jde v podstatě o takové problémy jako je základní doktrinární koncepce státu, kde zmíněný orgán — Rada obrany státu — by měla projednávat a schvalovat použití ozbrojených sil jak v rámci koalice, tak i základní koncepci obrany vlastního teritoria. Rada obrany státu by měla rozhodnout a vydat základní linii pro přípravu státu na válku, měla by stanovit hrubé rozdělení prostředků na obranu a stanovit základní proporce mezi jednotlivými komponenty této obrany. Měla by se vyjadřovat i k zahraniční politické linii v oblasti obrany a ke všem opatřením vnitropolitickým s ohledem na obranu státu. Tyto vrcholové otázky se zpravidla neprojednávají v celém plénu vlády, měly by však být pro vládu závazné a vláda by je pak měla všemi svými opatřeními realizovat. Z toho myslím jasně vyplývá, že Rada obrany státu by fungovala podle této představy jako státní orgán vedle vlády k řešení vrcholových otázek obra-

ny země a podobně jako vláda byla by za svoji činnost odpovědná Národnímu shromáždění.

Rada obrany státu by měla svůj pracovní orgán, kterým by mohl být nejlépe generální štáb. Jde totiž o to, že generální štáb většinu otázek, kterými se bude Rada obrany státu zabývat, pro její zasedání připravuje. Z uvedeného pak vyplývá, že náčelník generálního štábu by vedle své funkce člena Rady mohl vykonávat i funkci jejího sekretáře.

Vláda republiky by pak podle závazné linie koordinovala a uváděla v život všechna přijatá opatření. K tomu účelu by bylo správné, aby při předsednictvu vlády byl i potřebný pracovní aparát. Dnes takovýto orgán představuje nedávno institutovaný *odbor obrany a bezpečnosti předsednictva vlády*.

Na tomto místě se naskytá otázka jak dál po vertikále směrem ke krajům a okresům. Myslím si, že analogie není v tomto případě na místě. Jestliže Rada obrany státu je orgánem pro řešení vrcholových, koncepčních otázek obrany státu a podle této koncepce vláda republiky má funkci realizační, pak je třeba v podřízených stupních spatřovat výkonné orgány, kterými jsou národní vlády a národní výbory zmíněných stupňů. Z usnesení vlády vyplynou pro tyto orgány jasné úkoly, co a jak mají splnit v oblasti obrany a půjde jen o to, aby znalosti obranné problematiky byly u těchto stupňů řízení takové, aby úkoly mohly kvalitně splnit. Půjde tedy o to, zda by neměl u předsedy národního výboru být menší pracovní odborný aparát, který by byl schopný důsledně zabezpečit realizaci úkolů zejména na úseku ochrany obyvatelstva, hospodářsko-mobilizační přípravy, zabezpečení mobilizace a potřeb ozbrojených sil a jejich plnění pro předsedu národního výboru zajišťovat. Myslím si, že to by zcela stačilo. Nepůjde přece na zmíněných podřízených stupních vůbec o rozpracování nějaké koncepce, ale o funkci jednoznačně výkonnou.

— * —

V dalším chci uvést některé názory na budování branného systému ČSSR z hlediska nového státoprávního uspořádání ČSSR.

Při řešení tohoto problému si musíme uvědomit, že existují některé principy, které musíme v každém případě respektovat.

První z nich je ten, kdy řešení obrany republiky (při respektování funkce Rady obrany státu) je záležitostí federální vlády. Jde totiž o to, jak je čtenářům jistě známo, že ve státě se otázkami obrany bude zabývat *federální vláda a ministerstvo národní obrany je ústředním odborným státním orgánem této federální vlády*. Působnost federální vlády a federálního ministerstva národní obrany bude tedy celostátní. Při této příležitosti se ukazuje, že bude zřejmě třeba se vypořádat i s názvem *ministerstvo národní obrany*. Pojem *národní* bude zřejmě napříště používán v souvislosti s národními republikami a proto by asi bylo správnější pro federální ministerstvo používat název *ministerstvo obrany*. Bylo by správné dosáhnout toho, aby řešení vojenské problematiky usnadňovalo a napomáhalo realizaci zákona o čs. federaci.

Obranu státu je třeba řešit z celospolečenských hledisek, tzn. je třeba docílit toho, aby obrana republiky byla nedílnou součástí budování naší socialistické soustavy, aby její rozvoj byl vždycky ruku v ruce spjatý s otázkou současné obrany. Přitom mám na mysli, že otázky obrany nemohou být záležitostí jen ozbrojených sil.

Řešení vojenské problematiky bude muset vycházet i z existence Rady obrany státu jako státního orgánu pro řešení vrcholových otázek obrany tak, jak jsem se o tom zmínil již vpředu.

Jedním ze základních předpokladů pro řešení obranného systému v novém státoprávním uspořádání by mělo být také to, že základní otázky obrany musí být plně návazné na úkoly vyplývající z koaličních závazků ve Varšavské smlouvě.

S ohledem na to, že armáda bude pro celou Československou republiku jednotná, měla by být i organizační struktura a dislokace vojsk nezávislá na územně administrativním členění, dokonce by měla být přednostně podřízena úkolům ozbrojených sil a vojenským odborným potřebám. Zásobování ozbrojených sil by mělo probíhat metodami platnými doposud, tj. spádovým systémem, který se plně již léta osvědčuje.

Bude zřejmě třeba se znovu zamyslet nad problematikou civilní obrany a hospodářsko-mobilizační přípravy, které podle mého názoru by měly být řešeny důsledně tak, aby navazovaly na státoprávní uspořádání, respektovaly vznik samostatných národních republik a jejich diferencovanou odpovědnost za ochranu obyvatelstva své republiky. Na druhé straně ovšem nelze opomenout i některou potřebu centralizovaného velení, hlavně u kádrových jednotek CO, které mohou tvořit a jistě i budou tvořit pohyblivé zálohy často i s celostátní působností.

Tak by bylo možné zformulovat požadavky na branný systém v podmínkách nového státoprávního uspořádání.

Při vlastní realizaci branného systému ČSSR bude třeba vycházet ze zásad, kterými byl ovlivněn ústavní zákon o čs. federaci.

Podle tohoto zákona bude ústavodárnou funkcí plnit *Federální shromáždění*, které je dvoukomorové. V současné době při Národním shromáždění byl zřízen branný a bezpečnostní výbor a myslím si, že tento výbor musí sehrát svoji dosavadní úlohu i v novém Federálním shromáždění. Nebudu opakovat názory na funkci tohoto výboru, protože jsem se o ní zmínil vpředu. Nejvyšším státním orgánem výkonné moci ve státě bude *Federální vláda*. Federální vláda ve svém složení bude mít i pro celý stát jediné *ministerstvo (národní) obrany*. Jako pracovní orgán předsedy vlády pro otázky obrany, které budou ve vládě řešeny byl již zřízen při předsednictvu vlády *odbor obrany a bezpečnosti*. Měl by být složen z odborníků, kteří budou se znalostí věci dbát na to, aby úkoly obrany byly důsledně plněny v duchu přijatých rozhodnutí jak Rady obrany státu, tak i vlády.

O funkci Rady obrany státu jsem se rovněž zmínil, chtěl bych jenom upozornit na to, že její poslání, podle mého názoru, zřejmě nedozná změn ani v novém státoprávním uspořádání.

Jaké funkce bude v oblasti obrany plnit *Národní vláda a Národní rada*?

Vzhledem k tomu, že řešení otázek obrany je v pravomoci federálních orgánů, bude funkce Národních rad a Národních vlád výkonná. Tyto stupně budou problematiku obrany rozpracovávat ve svých specifických podmínkách. Zřejmě by bylo správné, aby i tyto stupně řízení měly vytvořeny podmínky pro kvalifikovanou práci při realizaci všech opatření na úseku obrany. Proto by zřejmě bylo správné i u těchto orgánů mít odborný aparát, který by dokázal provádět správnou interpretaci všech opatření obranného charakteru a po odborné vojenské linii zajistil jejich cílevědomé splnění.

Co se týče *Národních výborů*, i o nich jsem se již vpředu zmínil.

Trochu složitější bude zřejmě otázka *Vojenských okruhů*. Myslím si, že vztah těchto velitelství k Národním radám a Národním vládám bude třeba řešit. Bude to v první řadě v oblasti vztahů k těm složkám ozbrojených sil, které budou na jejich území dislokovány. Nejen ovšem to. Bude to i při řešení všech specifických otázek obrany, hlavně pak obrany teritoria.

— * —

Pokusil jsem se nastínit ty problémy, které bude třeba řešit s ohledem na nové podmínky, které se v poslední době vytvořily a ukázat na ty skutečnosti, které nesporně budou mít vliv na budování branného systému státu. Je nad mé síly postihnout všechno. Chtěl jsem čtenáře zorientovat a dát jim možnost o těchto důležitých věcech přemýšlet.